

حقوق بشر

تبیین اندیشه امام خمینی (ره) در باب حقوق بشر

مفهوم شناسی حقوق بشر در اسلام

مهديه شادمانی

چکیده

حضرت امام خمینی (ره)، با توجه به اندیشه الهی - سیاسی خود، در تمام عرصه‌های موجود زندگی بشر، الگوهای دقیق و واقع بینانه‌ای را طراحی نموده‌اند. بی تردید توجه به حقوق بشر و تاکید بر مزایای حقوقی همه انسان‌ها، مهر تأییدی بر نظام مردم سالاری دینی این رهبر اندیشمند می‌باشد. در خصوص تبیین جایگاه حقوق بشر در نظر امام خمینی (ره)، باید اندیشه ایشان را در خصوص حقوق شهروندی، آزادی، حق اقلیت‌ها و جایگاه زنان و ... بررسی کرد. این پژوهش با هدف تبیین اندیشه امام خمینی (ره) در باب حقوق بشر می‌باشد.

مقدمه:

از گذشته تا به حال حقوق‌دانان بر این مسئله اتفاق نظر داشته‌اند که همواره بشر صرف نظر از وجود دین و مذهب، نژاد و تفکر از حقوق و تکالیفی برخوردار است که دسته بندی این اصول به ایجاد شاخه‌ای از حقوق به عنوان حقوق بشر منجر شده است.

باید توجه نمود تا امروز اتحاد نظری در خصوص تعریف حقوق بشر ایجاد نشده و همواره از دو دیدگاه توحید محور و انسان محور به این مهم نگریسته شده است و این دو دیدگاه فارغ از صحیح و غلط بودن دستاوردهای مهمی را نیز به ارمغان آورده است.

به طور مثال ایجاد سازمان ملل متحد و تدوین اعلامیه جهانی حقوق بشر یکی از دستاوردهای بین‌المللی بشری جهت ارتقاء و حفظ شخصیت انسانی و جامعه بشری بوده است، اما توجه به این نکته نیز حائز اهمیت است که این اعلامیه نه از لحاظ نظری و نه از لحاظ عملی فاقد تضمین و ضمانت اجرا است و این خود ضعف بسیار بزرگی در این خصوص است که بررسی آن در این مقال نمی‌گنجد، از سوی دیگر تعریف و آگاهی بخشیدن به عموم مردم در خصوص حقوق بشر و بررسی این نظریه با عنایت به منابع دینی و الهی توسط یگانه مرد تاریخ معاصر ما یعنی حضرت امام خمینی (ره) که بی تردید فردی عالم چه در حوزه نظر و چه در حوزه عمل بوده است؛ سرمنشأ بسیاری از تحولات در این حوزه بوده که بررسی آن خالی از لطف نیست. (نعناکار، ص ۲)

نهضت انقلاب اسلامی ایران با رهبری حکیمانه حضرت امام (ره) فرصت بسیار مناسبی را فراهم آورد تا برای اولین بار یک فقیه جامع الشرایط و برجسته که خود اقدام به تأسیس یک نظام سیاسی کرد، آراء و اندیشه‌ها و دیدگاه‌های خود را درباره‌ی مسائل مختلف حقوق بشری از جمله مقوله بسیار مهم آزادی با بهره‌گیری از منابع فقه و درباره‌ی جامعه سیاسی اسلامی ارائه کند. (قرائی، تقی زاده، ۱۳۹۱، ص ۳۱)

در این مقاله، به بررسی اندیشه امام خمینی (ره) در خصوص حقوق بشر و اصول آن، با مفهوم شناسی حقوق بشر در اسلام و همچنین تقابل با اندیشه غربی حقوق بشر پرداخته می‌شود.

حقوق بشر از دیدگاه اسلام

۱-۱: تعریف مفهومی حقوق بشر

میتوان گفت که بی‌تردید از دیدگاه اسلام انسان موجودی ارزشمند است که باید به عنوان یک موجود باشعور و دارای اراده و اختیار به دید احترام به او نگریست.

آزادی بشر و احترام به حقوق و حیثیت ذاتی انسان و دخالت ندادن عوامل عارضی از قبیل نژاد، زبان، رنگ، ملیت و غیره در اعتبار و امتیاز برای انسانها، دقیقاً مورد توجه اسلام است.

قرآن کریم، خداوند را به لحاظ آفریدن انسان، «احسن الخالقین» (مؤمنون، ۱۴) نام نهاده است و هنگام بیان نقشه خلقت انسان به فرشتگان از او به عنوان خلیفه و جانشین خود یاد میکند (بقره، ۳۰) و فرشتگان را به سجده و خشوع در برابر او امر می‌نماید (بقره، ۳۴) و به کرامت و بزرگداشت انسان تصریح مینماید (اسراء، ۷۰). آزادی بشر و احترام به حقوق و حیثیت ذاتی انسان و دخالت ندادن عوامل عارضی از قبیل نژاد، زبان، رنگ، ملیت و غیره در اعتبار و امتیاز برای انسان‌ها، دقیقاً مورد توجه اسلام است و اساساً فلسفه بعثت پیامبران و به خصوص پیامبر اسلام (ص)، آزاد کردن انسان از این گونه قید و بندها و توجه دادن او به حیثیت ذاتی و کرامت و شرافت انسانی خویش است. بدین گونه معرفی می‌کند که مردم را به کار نیک دعوت و از کار بد باز می‌دارد، پاکیزه‌ها را بر آن‌ها حلال و ناپاک‌ها را بر آن‌ها حرام می‌کند (اعراف، ۱۵۷) و فرعون که خود را خدای مردم می‌خواند، از این جهت که مردم را به دو دسته ممتاز و غیر ممتاز تقسیم کرده و عده‌ای از لحاظ طبقاتی بالاتر و عده‌ای دیگر را پایین‌تر قرار داده و محروم و ضعیف نموده است، سرزنش کرده و به عنوان طغیانگر از او نام برده و اراده خداوند را به از بین بردن این شیوه و حکومت و روی کار آمدن مستضعفان بیان داشته است (قصص، ۴-۵). قرآن در اصل همه انسان‌ها را در گوهر انسانیت، فضیلت، ارزش و حیثیت ذات انسانی، یکی می‌داند و رنگ، نژاد، قومیت و ملیت را به عنوان وسیله تشخیص حساب می‌کند، نه امتیاز و برتری (حجرات، ۱۳). «شهبازی زاده، ص ۴-۵»

۲-۱ اصول اساسی حقوق بشر اسلامی

اسلام در رابطه با حقوق بشر دارای اصولی است که آن را از مبانی حقوق بشری غرب متمایز می‌سازد. در ادامه به دو اصل اساسی از این اصول پرداخته می‌شود.

الف) خدا محوری

اساسی‌ترین مفهوم در جهان‌بینی اسلامی که زیربنای تمامی اصول و فروع آن است، خدا محوری و توحید می‌باشد. بر طبق این اصل، کل نظام هستی منشعب از وجود و هستی محض و یکتای الهی و ضرورت او نیز از ناحیه‌ی خودش است. هستی محض، واجد جمیع کمالات و مبرا از تمامی نقص‌ها و زشتی‌هاست. نظام حقوقی اسلام به ویژه در ارتباط با حقوق انسان مبتنی بر همین اصل است. جهان‌بینی توحیدی در بخش فلسفه‌ی حقوق، نظام خاصی دارد.

این در حالی است که «فردگرایی» (Individualism) بر «انسان محوری» (Humanism) و انکار فطرت الهی انسان استوار است. اسلام به «فطری بودن آزادی‌های عمومی»، «اعتقاد به آزادی و کرامت انسانی»، «مفهوم مسئولیت شرعی» و... اعتقاد دارد.

ب) کرامت انسانی

در نظرگاه شیعه که از چشمه زلال اهل بیت (علیه‌السلام) نشأت می‌گیرد، رابطه‌ی افعال انسان و خدا بر اساس امر بین‌الامرین تبیین می‌شود. بر حسب تفسیر مشهور، امر بین‌الامرین به این معناست که انسان خود فاعل افعال خویش بوده و در برابر آن مسئول است، ولی فاعلیت وی افسار گسیخته نیست و در سلسله علل طولیه به خداوند منتهی می‌شود و به عبارت دیگر فاعلیت انسان حد وثناً و بقاءً در گرو اراده‌ی ذات حق است و بدون نظر حضرت حق هیچ امری تحقق نمی‌یابد: «در مکتب تشیع اصل عدل و حسن و قبح عقلی نیز پذیرفته شده است و بنابراین خرد انسان جایگاهی در شریعت دارد. بنابراین نظام حقوق بشر و آزادی‌های عمومی ارتباط نزدیکی با مفهوم فطرت انسان دارد. (باشگاه خبرنگاران، ۱۳۹۲)

حقوق بشر از دیدگاه امام خمینی (ره)

امام خمینی (ره) با عنایت به شناخت جهان پیرامون خود و با تسلطی که بر شرع مقدس داشت توانست حاکمیتی را بنیان گذاری نماید که اصل و دغدغه آن همانا حقوق بشر بوده است. البته نه حقوق بشر انسان محور بلکه حقوق بشر خدا محور، حقوقی که ضمانت اجرای آن نه تنها وابسته به فرد نیست بلکه این امکان را دارد که بتواند به صورت بسیار گسترده فارغ از تفکرات گوناگون بشری پیاده سازی گردد. نظریات عالمانه و حکیمانه امام خمینی در خصوص حق آزادی بیان، آزادی مطبوعات، آزادی شرکت در انتخابات عمومی، آزادی احزاب سیاسی، تساوی عمومی در برابر قوانین، حقوق زنان و اقلیت‌های مذهبی، نیز روش‌های تضمین اجرای نظام حقوق بشر و آزادی‌های عمومی آن به صورت اتم و اکمل در منابعی چون صحیفه امام و یا حتی وصیت‌نامه امام خمینی قابل مطالعه و تأمل است.

در واقع امام خمینی (ره) معتقد است حکومت و دستگاهی می‌تواند ادعای حمایت، حفاظت و حضانت از حقوق بشر را داشته باشد که خود را در پیشگاه خداوند متعال مسئول و پاسخگو بداند، لذا برای همین است که ایشان ابداً تعاریف حقوق بشر انسانی را مشروع و قانونی نمی‌داند حتی اگر مطابق برخی از نظرات الهی باشد، زیرا که اصل و اساس آن در ابتدای تدوین غیر الهی و ناپاک بوده است حتی اگر هدف چنین تفکری در ظاهر سالم و درست باشد؛

اما قابلیت اجرا را نخواهد داشت و البته این تفکر صحیح است زیرا که ما معتقدیم حتی اگر ادله‌ای صحیح بر حقانیت امری وجود داشته باشد اما نحوه کسب آن مشروع نباشد غیر قابل استناد و پیگیری است، که این مهم به درستی در تفکرات این عالم جلیل‌القدر نمایان است.

در هر حال به نظر می‌رسد تفکر و تعمق در اندیشه‌های امام خمینی (ره)، آن هم در سطوح عالی حوزه و دانشگاه امری لازم و واجب باشد، زیرا که ما معتقدیم باید هرچه سریعتر علوم انسانی، به طور واقع‌اسلامی گردد و مهمترین این رشته‌ها در علوم انسانی رشته حقوق و گرایش‌های مختلف آن از جمله حقوق بشر است که بی‌تردید با وجود منابع و تفکرات و نظریات عالی فقیهانی چون امام خمینی (ره)، این امر می‌تواند به صورت بسیار سریع به سر منزل مقصود برسد. (نعناکار، ص ۶)

۱-۲ مفهوم کرامت انسانی در اندیشه امام

معنای مشترک کرامت، پاک بودن از آلودگی‌ها، عزت، شرف و کمال مخصوص به آن موجود که کرامت به او نسبت داده می‌شود است. در دین اسلام، دو نوع کرامت برای انسان وجود دارد:

۱. کرامت ذاتی و حیثیت طبیعی همه انسان‌ها؛ مادامی که با خیانت یا جنایت، این صفت را از خود سلب نکنند. در اسلام، بین اقشار ملت‌ها هیچ تفاوتی نیست و حقوق همه ملت‌ها مراعات شده است. [اسلام] برای تمام افراد بشر، حق بشری قائل است و تمام عالم را به نظر محبت نگاه می‌کند:

«وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَا هُمْ فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ؛ ما فرزندان آدم را بسیار گرامی داشتیم و آن‌ها را به مرکب بر و بحر سوار کردیم».

به نظر امام خمینی (ره) برابری انسان‌ها با اصل توحید فهمیده می‌شود. ایشان در این باره می‌فرماید: از همین اصل اعتقادی توحید، ما الهام می‌گیریم که همه انسان‌ها در پیشگاه خداوند یکسانند. او خالق همه است و همه مخلوق و بنده او هستند. اصل برابری انسان‌ها و این‌که تنها امتیاز فردی نسبت به فرد دیگر بر معیار و قاعده تقوا و پاکی از انحراف و خطاست.

از این نقل قول، به کرامت ارزشی انسان می‌رسیم که توضیح آن خواهد آمد.

۲. کرامت ارزشی که از به کار انداختن استعدادها و کسب کمالات به دست می‌آید و اکتسابی است: «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ؛ بهترین شما نزد خدا با تقواترین شماست».

امام خمینی (ره) در این باره در شرح چهل حدیث می‌فرماید: «اهل معرفت می‌گویند حق تعالی برای محبوب خود رفع حجب می‌کند و خدا می‌داند در این رفع حجب چه کرامت‌هایی است؛ غایت آمال اولیا و نهایت مقصد آن‌ها».

شاید در هیچ دین و مکتبی به اندازه اسلام، بر کرامت انسانی تأکید نشده است. از دیدگاه اسلام، انسان مقام و ارزش والایی دارد و خداوند، سروری موجودات زمین و آسمان را برای او فراهم ساخته است. روح خود را در آدم دمیده و او را شایسته ی تکریم و تعظیم گردانیده است که حتی فرشتگان به سجده کردن بر او مأمور شده‌اند.

البته بنا به کرامت ارزشی، انسان‌های با تقوا فضیلت بیشتری دارند؛ زیرا با کسب خوبی‌ها، کرامت بیشتری خواهند داشت. انسان به دلیل مقام خلیفه اللهی‌اش، دارای کرامت است. ولی کرامت او بسته به انجام این خلافت و عمل بر طبق آن است. در صورت عمل به جای مستخلف‌عنه مدارج کرامت را طی خواهد کرد؛ ولی در صورت سرپیچی و عمل بر خلاف تعهدات، به قعر منجلاب تباهی‌ها و ضد کرامت‌ها نزول خواهد کرد.

از دیدگاه نگارنده، شهیدان و امام شهیدان که به وظیفه خود عمل کردند و نفس خود را در کمال سلامتی به جانان تقدیم نمودند، مرتبه اعلا کرامت را دارند:

«إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ * أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ * فَوَاكِهُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ؛ جز بندگان مخلص خدا [که از این کیفرها برکنارند] برای آنان روزی معین و ویژه‌ای است؛ میوه‌های [گوناگون] و آن‌ها گرامی داشته می‌شوند».

همچنین در آیات دیگر قرآن؛ همچون سوره معارج، آیه ۳۵؛ سوره یس، آیه ۲۷ و سوره انبیاء، آیه ۲۶ در این باره سخن‌ها آمده است. (شریعت‌مدار، ۱۳۸۶، ص ۲۶۷)

۲-۲ مصادیق حقوق بشر از دیدگاه امام

الف) آزادی

آزادی موهبتی است که خدای متعال به انسان‌ها عطا کرده است، ولی این حق در بسیاری از موارد به زور از مردم گرفته می‌شود.

انقلاب اسلامی ایران، به رهبری امام خمینی(ره)، حرکتی بود برای رهایی از یوق بندگی غیرخدا و کسب آزادی و استقلال.

از نظر امام خمینی، آزادی عبارت است از حق انتخاب و یا اختیاری که انسان‌ها در رابطه با نوع زندگی، مشی و عقیده خود دارند و محدوده آن را قانون اساسی که بر اساس قوانین اسلامی تدوین شده است، مشخص می‌کنند:

«آزادی در حد قانون است. اسلام از فساد و از فسادها جلوگیری می‌کند. همه آزادی‌ها را که مادون فساد باشد جلویش را گرفته است. ما تا زنده هستیم، نمی‌گذاریم این آزادی‌هایی که آن‌ها می‌خواهند تا آن اندازه‌ای که می‌توانیم، این آزادی‌ها تحقق یابد.» (کاشف الغطاء، ص ۴۱)

واژه‌ی آزادی دارای دو جنبه سلبی و ایجابی است؛ از نظر سلبی آزادی مترادف با نبود مانع و فقدان محدودیت است، براین اساس آزاد کسی است که اگر میل و قدرت و ذکاوت انجام کاری را داشته باشد، با مانع رو به رو نشود. از نظر ایجابی، آزادی عبارت است از توان انتخاب و تصمیم‌گیری به اختیار خویش و به دور از فشار نیروهای خارجی، این مفهوم از آزادی به حاکمیت.

با این توصیف باید گفت آزادی مورد بحث در نظام حقوقی بیشتر بیانگر وجه سلبی آزادی است؛ بنابراین مفهوم سلبی آزادی به معنای نبود هر قید و بندی است.

از نظر امام، آزادی جزء اولین حقوق مردم است و موهبتی است از جانب ذات باری تعالی و حق اولیة بشر است. (موسوی بجنوردی، مهریزی ثانی، ۱۳۹۲، ص ۱۰)

ب) حقوق اقلیت‌ها:

در منظومه فکری حضرت امام خمینی(ره) اقلیت‌ها در نظام جمهوری اسلامی همانند سایر افراد از حقوق و احترام کامل برخوردارند: «آنها با سایر افراد ایران در همه چیز مشترک و حقوقشان به حسب قوانین داده می‌شود و در حکومت اسلامی آن‌ها در رفاه و آسایش و آزادی هستند.» (صحیفه امام، ج ۱۱، ص ۲۹۰) ایشان در پاسخ این پرسش که آیا در جمهوری اسلامی اقلیت‌های مذهبی جایگاهی دارند یا خیر، ضمن بیان اینکه رژیم شاه با اقلیت‌ها رفتاری بهتر از رفتار با مسلمانان نداشته است می‌گوید:

«ما طبیعتاً نسبت به عقاید مذهبی دیگران بیشترین احترام را پس از سرنگونی دیکتاتوری و استقرار یک رژیم آزاد می‌گذاریم، شرایط حیات برای اکثریت مسلمانان و اقلیت‌های مذهبی بسیار خوب خواهد شد.» (صحیفه امام، ج ۴، ص ۳)

در واقع ایشان معتقد است در رژیم پهلوی حتی شهروندان مسلمان نیز از شرایط مطلوب برخوردار نبوده‌اند، چه رسد به اقلیت‌هایی که درون این نظام زندگی می‌کرده‌اند. اما این نوید را پیش از پیروزی انقلاب اسلامی می‌دهد که شرایط مطلوب حیات برای اقلیت‌ها در نظام دینی کاملاً وجود خواهد داشت. به هر حال در نگاه ایشان تمامی اقلیت‌های دینی و مذهبی از حقوق طبیعی بهره‌مندند.

«اسلام بیش از هر دینی و بیش از هر مسلکی به اقلیت‌های مذهب آزادی داده است، آنان نیز باید از حقوق طبیعی خودشان که خداوند برای همه انسان‌ها قرار داده است، بهره‌مند شوند. ما به بهترین وجه از آنها نگهداری می‌کنیم. در جمهوری اسلامی کمونیست‌ها نیز در بیان عقاید خود آزادند.» (صحیفه امام، ج ۴، ص ۳۶۳ و ۳۶۴)

سطوح و لایه‌های آزادی اقلیت‌ها در نظریه سیاسی امام خمینی (ره) گوناگون است و عرصه‌های مختلفی را در بر می‌گیرد از جمله؛ آزادی انجام مراسم و شعائر عبادی، آزادی عقیده و اندیشه، آزادی بیان و حق اظهار نظر، آزادی سیاسی (حق رای دادن و حق انتخاب شدن به مقامات عمومی و سیاسی) آزادی‌های شخصی و خصوصی و...

در همین زمینه ایشان ضمن تاکید بر حفظ امنیت، اموال، آبرو و ناموس یهودیان می‌فرماید: «به این [یهودی‌ها] که در ایران هستند کسی حق ندارد تعرض بکند، این‌ها در پناه اسلام و مسلمین هستند. نه به یهودی‌ها و نه به نصارا. این‌هایی که مذهب رسمی دارند، حق ندارند [تعرضی] بکنند.» (صحیفه امام، ج ۵، ص ۲۵۱)

همچنین درباره اجرای شعائر دینی و اجتماعی و مصونیت در این باره، امام خمینی (ره) اقلیت‌های مذهبی را در نظام سیاسی دینی در انجام کلیه فرایض عبادی، مذهبی و اجتماعی، آزاد می‌داند و معتقد است: «تمام اقلیت‌های مذهبی در ایران برای اجرای آداب دینی و اجتماعی خود آزادند و حکومت اسلامی، خود را موظف می‌داند تا از حقوق و امنیت آنان دفاع کند و آنان هم مثل سایر مردم مسلمان ایران، ایرانی و محترم هستند.» (صحیفه امام، ج ۴، ص ۴۴۱) (لک زایی)

بر اساس دیدگاه امام دخالت
در سرنوشت خود، حق زنان
است و در شرایط فعلی،
حضور آنان در صحنه های
سیاسی نه فقط حق، بلکه
تکلیف آنان است.

ج) حقوق زنان

جریان انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره)، سبب شد که زنان از نظر فکری و عملی؛ به جایگاه واقعی خود که اسلام مشخص کرده است، برسند. با شکل گیری نظام جمهوری اسلامی مبتنی بر دیدگاه های مترقی امام راحل، حقوق سیاسی زنان در چارچوب تساوی حقوق انسانی و اجتماعی زن و مرد و عدم وجود مانع جدی در صورت رعایت موازین اسلامی از جانب همه، برای مشارکت سیاسی زنان شکل گرفت. بر اساس دیدگاه امام دخالت در سرنوشت خود، حق زنان است و در شرایط فعلی، حضور آنان در صحنه های سیاسی نه فقط حق، بلکه تکلیف آنان است. این شرایط فکری، زمینه را برای شکل گیری حقوق سیاسی متناسب با شأن زن مسلمان در چارچوب قانون اساسی، فراهم کرد. در نتیجه باعث شد که جایگاه زنان در نظام اسلامی بالا رود و الگویی برای زنان مسلمان در همه جهان، باشد. (کاشف الغطاء، ص ۵۴)

حضرت امام خمینی (ره) در "حوزه عمومی حقوق زنان" این چنین بیان فرموده اند:

«برای زن ابعاد مختلفه است، چنانچه برای مرد و برای انسان، این ورق صوری طبیعی نازل ترین مرتبه انسان است و نازل ترین مرتبه زن است و نازلترین مرتبه مرد است. لکن از همین مرتبه نازل حرکت به سوی کمال است. انسان موجود متحرک است، از مرتبه طبیعت تا مرتبه غیب، تا فنا بر الوهیت».

و همچنین در زمینه تساوی حقوق زنان با مردان می‌فرمایند: «اسلام نظر خاص بر شما بانوان دارد. اسلام در وقتی که ظهور کرد در جزیره العرب، بانوان حیثیت خودشان را پیش مردان از دست داده بودند؛ اسلام آنها را سربلند و سرافراز کرد، اسلام آنها را با مردان مساوی کرد.»

نیز درباره تساوی زن و مرد و حق دخالت در سرنوشت برای زنان فرموده‌اند: «ما می‌خواهیم زن به مقام والای انسانیت برسد. زن باید در سرنوشت خودش دخالت داشته باشد.»

در مصاحبه با روزنامه هلندی دی ولت گرانت، در پاسخ به این سوال که مشخصات حقوق زنان در جمهوری اسلامی چه خواهد بود؟ می‌فرمایند: «از حقوق انسانی، تفاوتی بین زن و مرد نیست زیرا که هر دو انسانند و زن حق دخالت در سرنوشت خویش را همچون مرد دارد. بله در بعضی از موارد تفاوت‌هایی بین زن و مرد وجود دارد که به حیثیت انسانی آنها ارتباط ندارد.»

«اسلام زن را مثل مرد در همه شئون، همان طوری که مرد در همه شئون دخالت دارد، زن هم دخالت دارد، همان طوری که مرد باید از فساد اجتناب کند، زن هم باید از فساد اجتناب کند ... زن‌ها اختیار دارند، همان طوری که مردها اختیار دارند.» (محمدزاده، ۱۳۹۲، ص ۲)

د) حریم خصوصی شهروندان

از جمله حقوقی که از شخصیت معنوی انسان حمایت می‌کند و در آرامش زندگی و امنیت خاطر انسان نقش مؤثری دارد، حق بهره‌بری از حریم خصوصی و مصونیت آن از تعرض دیگران است. همه انسان‌ها مایل هستند، در حریم خصوصی خود استقلال داشته باشند و از تعرض دیگران مصون بمانند. حق حریم خصوصی به معنای اختیار تصمیم‌گیری و آزادی اراده انسان در همه ابعاد زندگی خصوصی و مصون بودن شخص از دخالت دیگران در این حریم است. به موجب این حق، هرگونه تفتیش و تجسس درباره وضع جسمانی، احوال شخصی و سایر امور او، استراق سمع، گفت‌وگوهای خصوصی فرد و ضبط آن، گرفتن عکس شخص یا مونتاژ و انتشار آن، بازگشایی نامه‌ها و مکاتبات شخصی و سایر روش‌های مداخله در زندگی خصوصی افراد، ممنوع و مغایر با حق آزادی وی است.

لزوم پاس داشت حریم خصوصی دیگران از اموری است که عقل بر رعایت آن تأکید می‌کند. در قرآن با تأکید تمام، تجسس در امور دیگران منع شده است:

«يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا...

ای ایمان آورندگان، از بسیاری از گمان‌ها بپرهیزید که بعضی از گمان‌ها گناه است و جاسوسی نکنید».

پیامبر(ص) می‌فرماید: «ایاکم و الظنَّ فان الظنَّ اکذب الحدیث و لا تجسسوا و لا تباغضوا و کونوا اخواناً»

مولای متقیان علی(ع) در نامه معروف خود به مالک اشتر، هنگام انتصاب وی به عنوان حاکم مصر، مرقوم می‌فرماید: «ولیکنْ أبعدهُ رَعیتک منک وأشأنهمْ عندک أطلُبهمْ لمعايبِ النَّاسِ، فإنَّ فی النَّاسِ عُيوباً، الوالی احقَّ من سترها، فلا تُکشفَنَّ عمَّا غابَ عنک منها علیک تطهیرُ ما ظهر لک، واللهُ یحکمُ علی ما غابَ عنک فاسترِ العورةَ ما استطعت.»

از رعیت، آنان را که عیب جویند از خود دور کن، زیرا مردم عیوبی دارند که رهبر امت در پنهان داشتن آن از همه سزاوارتر است، پس مبدا آن چه بر تو پنهان است آشکار گردانی، و آن چه که هویداست بپوشانی، که داوری در آن چه از تو پنهان است، با خدای جهان است. پس تا می‌توانی زشتی‌ها را بپوشان.

امام خمینی(ره)، بارها بر ضرورت پاسداشت حریم خصوصی مردم تأکید ورزید: «نباید با مردم طوری کرد که مردم در خانه‌هایشان مطمئن نباشند، در زندگی‌شان، در تجارت‌شان در کسب‌شان مطمئن نباشند. دولت اسلامی باید مردم را مطمئن کند در همه چیز. در سرمایه‌های‌شان در کسب‌شان، در کارخانه‌های‌شان، در همه چیز، مردم در آرامش باشند و دولت ابداً نمی‌تواند که تأذی بکند»

مهم‌ترین موضع‌گیری امام خمینی(ره) درباره لزوم حفظ حریم خصوصی افراد، فرمان مشهور به هشت ماده‌ای ایشان است که به سال ۱۳۶۱ خطاب به مسئولان اجرایی و قضایی کشور صادر شد. این که امام خمینی(ره) چنین موضوعی را، نه در قالب سخنرانی و توصیه، بلکه در قالب فرمان لازم‌الاجرا صادر کرد، نشان‌دهنده اهمیت و توجه بسیار ایشان به لزوم رعایت حریم خصوصی افراد است. (ناصری مقدم، ۱۳۹۲)

امام خمینی و حقوق بشر غربی

یکی از اهداف ایجاد سازمان ملل متحد، سعی در حفظ شخصیت و حیثیت انسانی بشر و کاهش اختلاف طبقاتی در جامعه بشری و در نتیجه برابری و برادری ملت‌ها است و در این راستا مهمترین فعالیتی که صورت گرفته است،

تدوین اعلامیه جهانی حقوق بشر می‌باشد. این اعلامیه توسط کمیسیون حقوق بشر وابسته به شورای اقتصادی - اجتماعی سازمان ملل، تهیه و تسلیم مجمع عمومی شد و در اجلاس مورخ ۱۹۴۸ که در پاریس تشکیل شد، به تصویب رسید و مشتمل بر یک مقدمه و ۳۰ ماده است. متأسفانه، اعلامیه حقوق بشر علیرغم اهمیت تاریخی و سیاسی به خودی خود از اعتبار حقوقی برخوردار نیست زیرا نه تضمیناتی به نفع فرد دربردارد و نه ضمانت اجرایی علیه کشورها و نتیجه اینکه اعلامیه، مانند سایر اعلامیه‌های اصولی مجمع عمومی فاقد ارزش حقوق است. (محمد رضا کاووسی، ۱۳۸۱)

گرچه بررسی نگاه امام خمینی (ره) به موضوع اعلامیه حقوق بشر محتاج کتابی مستقل و مفصل است، اما در بخشی از یک سخنرانی که ده بار از اعلامیه و حقوق بشر نام برده‌اند، هم گویای نظر مثبت ایشان به اصل اعلامیه جهانی حقوق بشر و هم نظر بسیار منفی ایشان نسبت به دولت‌هایی است که آن را امضا کرده ولی به مفاد آن پایبند نیستند. بخش مورد نظر چنین است:

«ما همه بدبختی‌هایی که داشتیم و داریم - و بعد هم داریم - از این سران کشورهای است که این اعلامیه حقوق بشر را امضا کرده‌اند. اعلامیه حقوق بشر را این‌هایی امضا کرده‌اند که سلب آزادی بشر را در همه دوره‌هایی که کفیل بودند و دستشان به یک چیزی رسیده است کرده‌اند. سر لوحه اعلامیه آزادی حقوق بشر - سرلوحه‌اش - آزادی افراد است. هر فردی از افراد بشر آزاد است، باید آزاد باشد. همه باید در مقابل قانون علی‌السواء باشند. همه باید آزاد باشند در محل‌شان؛ در سکنی آزاد باشند، در شغل‌شان آزاد باشند، در مشی‌شان باید آزاد باشند. این اعلامیه حقوق بشر است که سرلوحه‌اش این مطلب است. از اول مسلمین بلکه همه بشر، از اول گرفتار این‌هایی بوده‌اند که امضا کردند و تصویب کردند این اعلامیه حقوق بشر را. امریکا یکی از آن‌هاست که تصویب کردند این را و امضا کردند این مطلب را که حقوق بشر باید محفوظ بماند و یکی از حقوق بشر آزادی است. همین امریکایی که اعلامیه حقوق بشر را - به اصطلاح - امضا کرده است، شما ببینید چه جنایاتی بر این بشر واقع کرده است. در همین چند سالی که ماها یادمان است و یک قدر زیادترش را من و یک قدر کمترش را به حَسَب جوانی‌ای که دارید شما مشاهده کردید، چه گرفتاری‌هایی از برای بشر هست به دست امریکا که یکی از اشخاصی است که، یکی از دولت‌هایی است که قضیه حقوق بشر را امضا کرده‌اند. در هر مرکزی از مراکز مسلمین و غیر مسلمین یک مأموری نصب کرده‌اند که سلب آزادی از همه آن اشخاصی که در آن محیط هستند کرده‌اند.

اینها می‌گویند آزادند بشر! برای تخدیر توده‌ها، که حالا دیگر نمی‌شود تخدیرش کرد. قضیه این چیزهایی که می‌گذرانند، که یکی‌اش هم همین اعلامیه حقوق بشر است، این برای اغفال است نه اینکه یک واقعیتی دارد. یک چیز خیلی خوش نمای با زرق و برقی را می‌نویسند، سی ماده می‌نویسند که همه‌اش موادی است که خوب به نفع بشر است،

و یکی‌اش را عمل نمی‌کنند! در مقام عمل، یکی‌اش عمل نمی‌شود. این اغفال است؛ افیون است این برای توده‌ها، برای مردم. (صحیفه امام ج ۳ ص: ۳۳۲)

با توجه به آن چه که آمد، باید گفت که امام خمینی (ره) نگاه کاملاً انتقادانه‌ای نسبت به مبانی و موازین حقوق بشری غربی و به خصوص عملکرد دولت‌های غربی در حوزه‌ی حقوق بشر دارد. عدم اعتقاد دولت‌های غربی به حقوق بشر، سوء استفاده‌ی آن‌ها از حقوق بشر در جهت تأمین منافعشان، برخوردهای دوگانه و نقض حقوق بشر توسط خود غربی‌ها بر مبنای شواهد و قراین از جمله‌ی این نقدها است. امام اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر را به عنوان اولین سند حقوق بشری مورد نقد قرار می‌دهد.

سر لوحه‌ی اعلامیه‌ی آزادی حقوق بشر - سرلوحه‌اش - آزادی افراد است. از اول، مسلمین بلکه همه‌ی بشر، از اول گرفتار این‌هایی بوده‌اند که امضا کردند و تصویب کردند، این اعلامیه‌ی حقوق بشر را. آمریکا یکی از آن‌هاست که تصویب کردند، این را و امضا کردند این مطلب را که حقوق بشر باید محفوظ بماند و یکی از حقوق بشر آزادی است. همین آمریکایی که اعلامیه‌ی حقوق بشر را - به اصطلاح - امضا کرده است، شما ببینید چه جنایاتی بر این بشر واقع کرده است. این‌هایی که فرض کنید [از] حقوق بشر دم می‌زنند، بیش‌تر به بشر دارند، تعدی می‌کنند.

همه‌ی این حرف‌هایی که این دولت‌های بزرگ می‌زنند و جامعه‌هایی درست کرده‌اند برای حقوق بشر، برای امنیت، برای چه، نه امنیتشان به امنیت آدم می‌برد و نه حفظ حقوق بشرشان به حفظ حقوق آدم می‌برد، همه‌اش برای این است که این ملل ضعیف را بلعند. این طرفدارهای حقوق بشر، این حقّه‌ها - که می‌خواهند همه‌ی منافع ماها را بدهند به ارباب‌هایشان. همه‌ی این حرف‌ها که می‌شنوید در آن طرف‌ها هست و این طرف‌ها هم از آن‌ها تقلید می‌کنند، همه برای این است که بچاپند این جامعه را! برای چاپیدن است؛ برای اصلاح نیست.

در هر صورت ما در یک محیط‌هایی واقع شدیم، در یک عصری واقع شدیم که عجایب و غرایب ما می‌بینیم! از آن طرف مردک دم از آزادی بشر می‌زند و حفظ حقوق بشر، از آن طرف می‌گوید که در مثل ایران دیگر حفظ حقوق بشر مطرح نیست!

در یکی از فرمایشاتشان آقای کارتر این طور می‌گویند که در مثل ایرانی که ما یک منافع داریم و قضیه سوق‌الجیشی است، این جا دیگر حقوق بشر مطرح نیست! حقوق بشر در جاهای دیگر مطرح است. سازمان عفو بین الملل اسم یک مشت از ممالک را ردیف کرده که این‌ها حقوق بشر را نقض نموده‌اند،

در میان آن ها از آمریکا، فرانسه و شوروی خبری نیست و هیچ اسمی به میان نیامده، در حالی که شوروی در افغانستان و آمریکا در بیروت چه بساطی درست کرده‌اند، اسم آن را صلاح حال مردم گذاشته‌اند. (باشگاه خبرنگاران جوان)

نتیجه گیری

با توجه به آنچه در این پژوهش آمد، امام خمینی (ره)، در تبیین حقوق بشر، اسلام را تنها منادی اصلی حقوق انسانها در اعصار و جوامع مختلف بیان می‌کند و تحقق مصادیق مربوط به حقوق بشر از جمله آزادی، حقوق زنان، اقلیتها و حقوق اجتماعی و شهروندی را تنها در سایه دین باوری می‌دانند.

در صحیفه امام، به وضوح تقابل دیدگاه ایشان با آنچه که غرب به عنوان دفاع از حقوق انسانی نامیده می‌شود، وجود دارد. بنیانگذار انقلاب اسلامی با انتقاد از دول غربی، حقوق بشر را تنها ابزاری جهت وصول اهداف و منافع شوم آنها معرفی می‌نماید و با انتقاد از اعلامیه حقوق بشر، آن را سندی جدی در تبعیض میان انسانها و جوامع می‌دانند.

لذا با توجه به جایگاه حقوق انسانها در اندیشه امام خمینی (ره)، باید حکومت و دولت اسلامی با الگوگیری از اصول اصلی حقوق بشر در اندیشه اسلام و امام، در بسط مفاهیم صحیح این مسئله مهم انسانی تلاش دارند و با تدوین و گسترش اعلامیه حقوق بشر در مکتب اسلام، هم در جهت معرفی دین مبین اسلام در پرتو جهانی تلاش دارند و از سویی نیز حقوق انسانی ملت‌ها را نشر دهند.

منابع

- ۱- موسوی بجنوردی، سید محمد. مهریزی ثانی، محمد. «حقوق شهروندی از نگاه امام خمینی (ره)». پژوهشنامه مبین. سال پانزدهم/زمستان ۱۳۹۲.
- ۲- کاشف الغطاء، فاطمه. «جایگاه و حقوق سیاسی زنان در نظام اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره)». طهورا: فصلنامه‌ای در عرصه مطالعات زنان و خانواده.
- ۳- فدوی بنده قرائی، احمد. تقی زاده، ابراهیم. «آزادی و جایگاه آن در اندیشه حقوق بشری امام خمینی (ره)». فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی. ۱۳۹۱.
- ۴- کاووسی، محمدرضا. «مسائل حقوق بشر و آزادی‌های عمومی در آثار (فارسی) امام خمینی». مجله: حضور- زمستان ۱۳۸۱، شماره ۴۳.
- ۵- شریعتمدار، محمدرضا. «کرامت انسان در ادیان و مکاتب، همایش بین المللی امام خمینی و قلمرو دین» ۱۳۸۶.
- ۶- ناصری مقدم، حسین. «حقوق شهروندی در اندیشه سیاسی امام خمینی». مجله حوزه. دی‌ماه ۱۳۹۲. شماره ۱۷۰.
- ۷- صحیفه امام، جلد ۳، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام، ۱۳۷۸، ص ۳۳۲.
- ۸- همان، جلد ۱۱، ص ۲۹۰.
- ۹- همان، جلد ۴، ص ۳.
- ۱۰- همان، جلد ۴، ص ۳۶۴-۳۶۳.
- ۱۱- همان، جلد ۵، ص ۲۵۱.
- ۱۲- همان، جلد ۴، ص ۴۴۱.

۳۸۴۷- f http://www.bou.ac.ir/Portal/File/ShowFile.aspx?ID= مریم شهبازی زاده

خرداد ۹۲ / http://www.yjc.ir/fa/news/ مهدی محمدزاده

ارزیابی عملکرد غرب در زمینه حقوق بشر از منظر امام خمینی (ره): تاریخ انتشار باشگاه خبرنگاران

http://www.nanakar.com محمد جعفر نعناکار. حقوق بشر از منظر امام خمینی (ره)

http://www.imam-khomeini.ir/fa/c شریف لک زایی، مردمسالاری دینی و حقوق اقلیت‌ها در نظریه سیاسی امام خمینی